

Retsensioon Juhan Nurme diplomitööle "A. Zweigi romaani
"Õppetund Verduni all" eestikeelse tõlke analüüs".

Retsenseeritav diplomitöö on ISI-leheküljeline uurimus tõlketeooria ja-praktika alalt. Autor on võtnud üksikasjalisele analüüsimisele Arnold Zweigi romaani "Õppetund Verduni all" eestikeelse tõlke, mille on teinud N. Andresen. Diplomand on läbi töötanud suure hulga tõlkteoreetilist kirjandust. Tõlget ja originaali on võrreldud umbes kahe kolmandiku ulatuses romaani mahust.

Etteheitekena peab märkima, et diplomand on piirdunud ainult Nõukogude Liidus ilmunud kirjandusega saksa keele stilistika alal. Kasutada oleks tulnud kindlasti Saksa Demokraatlikus Vabariigis ilmunud stilistikakäsitlusi, sel puhul oleks mõnigi lahendus saanud teise värvingu.

Diplomitöö jaguneb kolmeks suureks osaks. Algul jälgitakse mõningaid grammatilisi nähtusi, peamiselt aegade, kõneviiside ja asesõnade tõlkimist. Seejärel käsitletakse mitmesuguste sõnavarakihitide tõlkimise küsimusi ja lõpuks peatutakse lausestuse küsimustel.

Diplomitöö on koostatud asjatundlikult. Autor on osanud näha probleeme ja esitab selgesti oma seisukohad nende lahendamisel. Siiski jäi töö lugemisel kohati niisugune mulje, nagu libiseks diplomand paljudest tõlkekitsaskohtadest üle. Eriti torkas see silma lausestuse küsimuste vaatlusel, kus saksa keele süntaktilise omapära edasiandmine eesti keeles jäi praktiliselt käsitlemata. Sõnavaraprobleemide vaatlusel kipuvad teatud osad (terminid, väärsõnad) jääma primitiivseks, autor kõrvutab üksusi, kus mingeid erilisi probleeme ei olegi.

Autori õigustuseks tuleb aga öelda, et arvesse võttes tõlkekriitika taset on kohatine pinnalisus andestatav. Autoril on tulnud kahtlemata

palju vaeva näha oma töö kompositsiooni, esituslaadi, analüüsivõtete kindlaksmääramisel.

Järgnevas mõningaid konkreetseid diplomitöö sisu puudutavaid küsimusi ja teisitiarvamisi.

Ilmselt ebaõige on autori arusaamine translitereerima sõna sisust. Kui autor lk. 53 väidab, et sõnad kasematt, haubitsapatarei, kompanii on juba varasematel aegadel eesti keelde translitereeritud, siis tundub, et siin on ilmselt midagi viltu. Translitereerima on teatavasti ühe tähestiku tähti teise tähestiku tähtede abil edasi andma. Kuna eesti ja saksa keel kasutavad mõlemad ladina tähestikku, siis mingit erilist probleemi siin olla ei saagi. Ilmselt on autorit mõjustanud vene keele kohta käiv kirjandus, kus erineva tähestiku tõttu translitereerimine tõepoolest toimub. Häälduspärane kirjutamine, mugandamine pole aga translitereerimine. (Vrd. Feuerwerk - veiervärk, lk. 52)

Natuke liiga vabalt on autor kasutanud mõistet termin. Paistab, et igasugune sõjapidamisega seotud sõna on autori arvates sõjandusala termin, ka näiteks tulistamine, tuli.

Kaheldav on termini reaalid tähendus. Paistab, et autor peab reaale ühelt poolt konkreetseteks esemeteks, nähtusteks, teiselt poolt aga tähistab ta sama sõnaga neid esemeid märkivaid sõnu, nii et reaale märkivad sõnad on ka reaalid. Viimane tähenduselaiendus tundub olevat ikkagi kahtlane ja mingit õigustust retsensent sellele sõnaraamatuis ei leidnud. Reaalide mõiste kipub olema autoril üldse väga ähmane. Nii peab ta lk. 61 saksa reaalide õigeiks vasteiks eesti keeles sõnu uks, müük ja kindlus. Ja missugustel kaalutlustel paigutab autor sõna vorm 'univorm' (lk. 51) oskussõnade hulka, selle vormi osade nimetused aga (lk. 63) reaalide hulka. Seega on reaali ja oskussõna vahetõde antud töös hoopis segane.

Segast on ka võõrsõnade käsitletus. Tundub, et autor ei tee erilist vahet laen- ja võõrsõna vahel, samuti võõrsõnade vahel saksa keeles ja

eesti keeles. lk. 66 väidab autor, et "võõrsõnadega tähistatakse sageli reaale, termineid". Ent termin on ju sõna ja kuidas on võimalik üht sõna teisega tähistada.

Natuke iseväkki arusaamine paistab autoril olevat tõlkimisest, kui ta kinnitab lk. 67 "Kuna need võõrsõnad pole eestlasele arusaadavad, siis tuleb nad iseenesestmõistetavalt tõlkida" ja lk. 70 " ... võõrsõna pole olnudki tarvis tõlkida". Autori on sel seisukohal, et kui originaalis ja tõlkes on enam-vähem samasugune võõrsõna, siis seda polegi tõlgitud. Seda seisukohta ei saa õigeks pidada. Me tõlgime ikkagi lauseid, ka võõrsõnadele anname me vastava grammatilise vormistuse. Ja kui diplomand lk. 70 väidab, et saksa wie Dämonen - eesti deemonitena puhul võõrsõna pole olnudki tarvis tõlkida, kuna selle tähendus ja tarvitamisviis langeb mõlemas keeles ühte - siis retsensent ei saa seda kuidagi uskuda, et deemonitena pole eesti keeles, vaid hoopis saksa keeles (s. o. tõlkimata).

Ebaselgeks jääb ka Žargonismi mõiste (parem oleks ikka žargooni-sõnad). Kas tõesti plotski (79), pokri pistma (79), kaarte taguma (81) on žargonismid ja ei kuulu seega üldkeelde.

Lõpuks veel mõned märkused.

Autor kasutab tõlkija asemel sõna tõlk. See tundub võõrana. Oleme harjunud tõlgi all mõistma ikkagi suulise kõne tõlkijat. Ja vahetegemine oleks siinkohal vajalik.

lk. 29 lause "Es ist ein langer Weg nach Tipperari" analüüsimisel ei ole autor ilmselt arvestanud, et tegemist on laulureaga ja sõna veela on eesti teksti paigutatud lihtsalt värsimõõdu säilitamiseks.

lk. 101 kõneldakse semantilisest tähendusest, mis on sama kui rääkida tähenduslikust tähendusest.

Kokkuvõtteks. Juhan Nurme on teinud küllaltki suure ja ulatusliku töö meie tõlkekriitika arendamisel. ning ta diplomitöö vastab diplomant-tööle seatud nõuetele.

U. Rätsep